

Sándor János

Hollywoodi filmszillagok a Szegedi Városi Színház színpadán

1. Kertész Mihály

Kevesen tudják, hogy egy évszázada hollywoodi filmszillagok kápráztatták el a szegedi színház nagyérdemű közönségét. Igaz, akkor még senki sem gondolta – még a két későbbi sztár sem –, hogy milyen fényes karrier vár majd az akkor még pályájuk elején álló ifjú színészekre: **Kertész Mihályra**, aki **Michael Curtiz** néven a *Casablanca* című filmjével lett Oscar-díjas rendező, és **Lugosi Bélára**, akit „Drakula”-ként ismert meg a világ. Ismerkedjünk meg hát mi is kalandos életútjukkal!¹

1. kép: Kertész Mihály.
Az Idő, 1908. október

Kertész Mihály 1886. december 25-én, Budapesten látta meg a napvilágot². Szobafestő édesapja Galíciából származott, édesanyja Nagyváradon született. Eredeti neve Kaminer Manó volt, amit csak 1905-ben cserélt fel Kertész Mihályra. 1927-ben, Los Angelesben adott nyilatkozatában elmondta, hogy még nem volt 17 éves, amikor elszökött otthonról egy cirkuszi pantomimegyüttesrel, majd rövid ideig egy nemzetközi utazó színtársulat tagjai közé állt. Az együttes Francia-, Olasz- és Németországban Shakespeare és Ibsen színműveit játszotta különböző nyelveken, s így az ifjú „szökevény” végül három nyelvet is elsajátított.

„Mindenesek voltunk. Plakátot ragasztottunk, díszletet készítettünk, jelmezeket javítottunk, és hordtuk a székeket az alkalmi nézőterekre” – emlékezett életének erre a szakaszára.³

Az állandó vándorlást megelégedő fiatalember 1903-ban visszatért Budapestre, és még abban az évben megkezdte tanulmányait az Országos Magyar Királyi Színművészeti Akadémia Kerepesi (ma Rákóczi) út 1. szám alatt lévő tanodában, ami a Nemzeti Színház bérháza volt. Évfolyamában 28-an készültek Thália istenasszony szolgálatára, s közülük hárman beírták nevüket a magyar színház- és filmtörténetbe. A fiatalon elhunyt **Garas (Gänsler) Márton** (1885–1930) színész, filmrendezőként lett a magyar némafilmgyártás hőskorának kimagasló alakja. **Rajnai Gábort** (1885–1961) és **Törzs (Bloch) Jenőt**⁴ (1887–1946) pedig színészi alakításaik tették halhatatlanná.

Egy osztálytársának nevét azonban nem szakmai sikerei, hanem tragikus sorsa őrizte meg a könnyen felejtő utókor számára. **Inseli Szóts András** (1881–1919) diplomáját megszerezve, az aradi színházban Cyrano szerepében kezdte meg színészi pályafutását.

¹ Ebben a számban Kertész Mihály életútját közöljük. Lugosi Béláról a következő számban olvashatnak az érdeklődők. A szerk.

² Születési dátuma a Magyar életrajzi lexikon szerint 1888. december 24.

³ Los Angeles Times, 1927. szeptember 15.

⁴ Törzs Jenő Amerikában élt fia, Ivan Tors (1916–1983) drámaíró, filmrendező és tv-producer, a miami-i Greenwich Studio néven ismert vállalkozás megalapítója volt.

A tehetséges művész néhány éves vidéki szerződés és a Ludovikán⁵ tett tiszti vizsga után, 1913-ban a budapesti Nemzeti Színház tagja lett. A világháborút tisztként harcolta végig, s csak 1918 őszén tért vissza a Nemzeti színpadára. 1919 nyarán résztvevője volt a június 24-én kitört ludovikás felkelésnek. A felkelés elbukott, a „Lenin-fiúk” őt is letartóztatták, embertelenül megkínozták és meggyötört testét június 26-án reggel a Parlament harmadik emeleti ablakából egy világítóudvarba dobták. Emlékét 1945-ig a Nemzeti Színház társalgójában elhelyezett portréja őrizte.⁶ Vajon hol az az arckép? Igaz, a színház is eltűnt már a Blaha Lujza térről...

Hősünk 1906 tavaszán lépett ki az Akadémia kapuján, zsebében oklevéllel, melyen már választott neve: Kertész Mihály állt. Első szerződése a pécsi színházhoz, Kövessy Albert (1860–1924) társulatába szólította „lírai szerelmes színész”-nek. Az együttesben hamar barátja lett Almássy Endre (1875–1929) személyében, aki a színház ifjú hőse és rendezője volt. Kertészt igazgatója nemcsak szerelmes, hanem bonviván szerepkörben is foglalkoztatta. Kevés szabad estéjét szívesen töltötte a színház melletti Vigadóban, ahol 1907-ben megkezdte vetítéseit az Uránia Bioscop. Talán az ott látott filmek hatására fordult később érdeklődése az új műfaj, a mozi felé. Albérleti lakótársa, Bálint Lajos *Kertésztől – Curtizig*⁷ című írásában úgy fogalmaz, hogy a művész „kissé kiábrándult a saját színészi pályájából”. Őt is idézi: „Nem hiszem –, mondta nagyon őszintén –, hogy valaha igazi nagy színész lehetnék. Hiányzik belőlem valami, s úgy látom, hogy mindig csak egy töredékét tudom megcsinálni annak amit érzek és képzelek. Szeretnék inkább rendező lenni. Ott talán megvalósíthatom azt, amit magamban elgondolok. De van itt valami, ami mindennél jobban érdekel. Nem tudom mi a véleményed a filmről. Én csodálatos távlatokat látok benne. Olyan lehetőségeket ad, amire a színpad szűk méretei sohasem képesek.”

Almássy a következő évadra Szegedre szerződött és egy év múlva, az 1908/9-es szezonra átcsábította oda barátját is. Kertész – sikeres két évet hagyva maga után – 1908. április 9-én, Földes Imre *A császár katonái* című darabjában búcsúzott el pécsi közönségétől, és 28-án már a szegediek újvidéki nyári állomásán lépett színpadra.

Szegedi bemutatkozása szeptember 7-én azonban balul sikerült. Molnár Ferenc vígjátékában, *Az ördögben* debütált, ám „a festő szerepében [...] nem tudott érdeklődést kelteni. Színtelen volt, egyhangú, híjával a benső érzések feltüntetésének.”⁸ Nem csoda, hogy sikertelen volt első szegedi fellépése, hiszen egy már régebben futó, összezsírozott előadásba állt be, szinte próba nélkül. Az előadást korábban Juhász Gyula is látta, és így írt róla Babits Mihálynak: „Tegnap az Ördögöt láttam végre: a színészek elsőrendűen játszották, a darabról én mint keresztény tudnék valamit mondani, mint író azt mondom: nagyon szellemes és az ötlete kitűnő.”⁹

Makó Lajos (1854–1908), a színház bölcs direktora, a rossz kritika ellenére is bízott Kertészben. Szeptemberben még öt darabban – köztük Kálmán Imre, Sardou és Ibsen műveiben – küldte őt színpadra, sőt októberben Katona *Bánk bánjában* mint Ottó, s Csiky *Proletárokjában* Zátyoni Benceként igazgatója partnere lehetett. Az igazi sikert Rostand *Sasfiókjának* októberi bemutatója hozta el számára. A darabot kíváncsian várta Szeged közönsége, és a premier napján zsúfolásig megtelt a színház. A szegedi előadás érdekessége, hogy a címszerepet, a *Sasfiókot* az egyik előadáson nő: Tóvölgyi Margit, a másikon pedig férfi: Kertész Mihály játszotta. A siker óriási volt. „Kertész Mihály gondosan készült, a

⁵ 1945 előtt a Ludovika a magyar katonai képzés legmagasabb intézménye volt.

⁶ Váry Albert: A vörös uralom áldozatai Magyarországon, Budapest 1923. pp. 24–25. Szóts emléket a parlamentben ma már emléktábla őrzi.

⁷ Filmvilág, 1966. május 1. pp. 29–31.

⁸ Szegedi Napló, 1908. szeptember 8.

⁹ Juhász Gyula összes művei 9. Levelezés, 1900–1920. Budapest 1981. p. 168.

roppant nagy anyagot hibátlanul megoldja” – írta a Szegedi Napló. – „Tudja kit ábrázol, kit személyesít [...] csak még túl élénk, erős és nem az a törékeny, tépelődő, bágyadt mosolyú ifjú. [...] A közönség igen szimpatikusan fogadta a szereplését.”¹⁰ A Szegedi Híradó sem fukarkodik a dicsérettel. „Ez a szerep Kertész temperamentumába vágott. [...] Éreztük a naív, az ideákért, elképzelt gyermekes dicsőségért való rajongást. [...] Kertész Mihály ma mutatkozott be teljes értékében. Modern színész, sok eredeti, egyéni színt vitt be ebbe a rendkívüli színjátszó képességet követelő szerepbe és nagy sikerét a közönség zúgó tapsa avatta föl.”¹¹ Nem kétséges, a fiatal színész meghódította a szegedi közönség szívét.

A november 11-i *Bánk bán* előadása feltehetően örökre mély nyomot hagyott az Ottót játszó Kertészben, mert színpadi partnere és igazgatója, a Tiborcot adó Makó Lajos, a darab befejezését követően váratlanul elhunyt. A vezető nélkül maradt társulat irányítását veje, Almássy Endre vette át. Kertész ezután, ha lehet, még nagyobb odaadással vett részt a társulat életében. Sikeres zenés és prózai alakítása mellett arról is tanúságot tett, hogy a kabaré műfajában is otthonosan mozog. 1909. február 11-én a városban működő Szücs kabaréban,¹² a szicíliai Messina várost romba döntő földrengés károsultjai javára jótékonysági estet szerveztek.¹³ A kuplék és kabarétréfák előadói között a színház lírai szerelmes színésze is ott volt, és nagy sikert aratott.

1910 májusáig, amíg a szegedi színház tagja volt, számos magyar szerző darabjában lépett színre. Több szerepet játszott Madách *Tragédiájában*, és emlékezetes alakításai voltak Csiky Gergely, Bródy Sándor, Herczeg Ferenc, Lengyel Menyhért és Molnár Ferenc színműveiben is. 1909. november 19-én, „hangulatoktól, forró sikertől, vég nélküli tapsoktól zajos estén,” Juhász Gyula *Atalantájának* bemutatóján ő mondta a *Prológot*. Schiller *Ármány és szerelem* című drámájában „Ferdinándot játszotta [...] és igen jó és igen emberi volt.”¹⁴ 1910-ben, Shakespeare Lear királyában Edmundot adta, és ő volt az, aki „legjobban megérezte a Vörösmarty-nyelv patinás szépségét.”¹⁵ Lelkiismeretes színész volt. A nevesincs szerzők bugyuta műveit sem vetette el. Egy ostoba darabban, „kipucolt, valódi fekete négerként olyan akadozva cseveg, hogy az gyönyörűség, sokat hahotázta a színházba tévedt ember.”¹⁶ Szegedről való távozása előtt, 1910. március elején, a Kass-vigadó Lloyd termében még a kabaréhoz is visszatért. A Szegedi Híradó „kabaré- és báléjszakáján” – a műsort Somlyó Zoltán (1882–1937) költő vezette – saját prológusát adta elő, több humoros apróság kíséretében.

„Kertész Mihály talán a legmodernebb színésze volt a társulatnak” – búcsúzott tőle a Szegedi Híradó. – „Minden egyes alakításában sok színt, természetes játékot, kifejező indulatokat és érzéseket megvilágosító erőt vitt bele. [...] Igaz bizalommal várjuk a fővárosi Magyar Színházban való továbbjátszását.”¹⁷

¹⁰ Szegedi Napló, 1908. október 25.

¹¹ Szegedi Híradó, 1908. október 25.

¹² A kabaré igazgatója, Szücs László (1870–1936) színész, igazgató, Trianon után erdélyi társulatoknál működött.

¹³ 1908. december 28-án döntötte romba Messinát Európa legnagyobb földrengése.

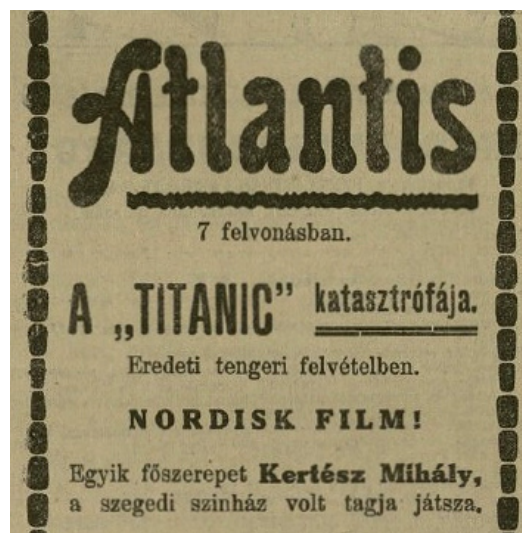
¹⁴ Szegedi Híradó, 1909. október 14.

¹⁵ Szegedi Híradó, 1910. február 1.

¹⁶ Szegedi Híradó, 1910. március 10.

¹⁷ Szegedi Híradó, 1910. május 21.

A nagy reményekre jogosító színész azonban csak rövid ideig koptatta a fővárosi színház deszkáit. Nem képességei szabták kurtára ottlétét, hanem a film iránti vonzalma. Kipróbálta hát magát az új műfajban is. 1912 nyarán a Projektográf gyártásában megrendezte a *Ma és holnap* című filmet, és annak sikere meghatározta hátralevő életét. Néhány film leforgatása után azonban érezte, van még mit tanulnia a filmes szakmában. Dániába utazott, hogy ott az európai filmgyártás élvonalába tartozó Nordisknál tapasztalatot szerezzen. „Kiment Koppenhágába, megtanulni a dán filmgyártás titkait s azt hiszem ez volt a szerencséje, mert a dánok kezdték Európában azt az amerikai stílust, amiből még most sem tud kigyógyulni sem Hollywood, sem Kertész Mihály, s amely külsőre realitást akar mutatni, de belülről annál jobban kendőzi az életet, mert az élet esetlegességeit, szögletes véletlenjeit »művészi« konstrukciókba tömöríti” – írta Gáspár Géza.¹⁸ És valóban szerencséje volt, mert 1913-ban segédrendező – sőt főszereplő is – lett az *Atlantis* című film forgatásán. Az óceánjáró elsüllyedéséről szóló filmet – még alig egy éve történt a Titanic katasztrófája! – August Blom (1869–1947) rendezte, aki a némafilm úttörője volt a dán filmgyártás fénykorában.

2. kép: Szegedi Napló,
1914. március 1.

Tapasztalattal felvértezve, szakmai tudással tarsolyában, Magyarországra 1913 végén tért vissza Kertész. Bár a színészzel nem szakított, figyelmét és energiáját mozifilmek készítésére fordította. Először a Starnál forgatott, majd az egri Damográf Filmvállalatnál – Gárdonyi Géza népszerű írásai nyomán – *Göre Gábor bíró úr kalandozásai Budapesten* címmel elkészítette a későbbi sorozat „első eresztés”-ét. A Damográf tulajdonosa és a film producere Damó (Devits) Oszkár (1886–1927) szegedi születésű újságíró volt, címszereplője a szintén szegedi Kabók Győző (1881–1949). A bemutatót 1914. február 27-én tartották, s talán a film sikerének is köszönhető, hogy a Projektográf kolozsvári, Janovics Jenő (1872–1945) vezette stúdiója, szerződtette Kertészt. Janovics nem véletlenül őt hívta Kolozsvárra. Már január elején elhatározta, hogy önálló filmgyárat létesít. Vállalkozásához tapasztalt filmet keresett, és Kertészt ilyennek találta.

Kolozsváron nagy és szép feladat várt rá, a *Bánk bán* megfilmesítése. A főszerepekre az ország legjobb színészei álltak rendelkezésére: Jászai Mari, Bakó László, Paulay Erzsi a budapesti; Szentgyörgyi István és Várkonyi Mihály pedig, a kolozsvári Nemzeti Színház művészei.

Ezen a forgatáson találkozott először Kertész és Várkonyi. A kisvárdai születésű Várkonyi Mihály (1891–1976) eredetileg kereskedelmi iskolát végzett, ám Thália istenasszony elcsavarta a fejét és 1912-ben megszerezte színészi diplomáját is. Első szerződése Kolozsvárra szólította, ahol *A kaméliás hölgy* Armand-jának szerepében mutatkozott be. Tehetsége, daliás termete – kortársai szerint szép férfi volt – gyorsan a város kedvencévé tették, filmszerepei pedig országos ismertséget szereztek számára. 1919-ben, Kolozsvár román megszállását követően, Ambrus Zoltán (1861–1932), a Nemzeti Színház igazgatója a fővárosba szerződtette, de ott nem tudott gyökeret ereszteni és egy év után osztrák, majd német filmstúdiókhoz szerződött. 1922-ben találkozott újra a rendező és a

¹⁸ Amerikai Magyar Népszava, 1950. június 12. Gáspár Géza (1887–1959), a lap tudományos szerkesztője.

színész. Várkonyi főszerepet kapott Kertész filmjében, a *Szodoma és Gomorrában*, és ez a mozi elindította amerikai karrierjét. 1923-ban ajánlatot kapott Hollywoodból, áthajózott az Újvilágba, és a némafilmek idején nagy karriert futott be. A hangosfilm megjelenését követően pályafutása megtorpant. Kevesebbet forgatott, New Yorkban magyar előadásokban lépett fel, majd a rádiónál dolgozott. A halál Santa Barbarában érte...

De ne kalandozzunk el, térjünk vissza 1914-re. A *Bánk bán* felvételei július első felére befejeződtek. A film egyik különlegessége, hogy a mozgóképek közötti feliratok Katona József drámájának eredeti szövegei voltak. A közönség és a kritika is jól fogadta a filmváltozatot. „...értékes és sikerült vállalkozás volt, mert nemzeti tartalmat népszerűsít. [...]

3. kép: Szegedi Napló,
1915. április 23.

A Jászai Mari gesztusaiban van a legtöbb jelentés, de láttunk vászonra való artisztikus pózokat a többiekénél is” – írta a Nyugat kritikus. „...a dráma barátainak is értékes csemege a *Bánk bán*-film, mert nem bontja szét a tartalmat, ami [!a] drámáé, és stílusos formában fejezi ki, ami a mozié.”¹⁹

Kertész a *Bánk bánnal* párhuzamosan egy másik filmet is forgatott, *A toloncot*. Tóth Ede nagysikerű népszínművének helyszínei Kolozsvár és Torockó voltak, és a külső felvételeket ott is forgatták le. A filmben szereplő lakodalom felvételén, eredeti népviseletbe öltözött torockói legények és lányok alakították a lakodalmas népet. A film egyik főszerepét, Ördög Sára vén koldusasszonyt, Jászai Mari játszotta. A felvételek egy hónap alatt elkészültek, az utolsó

forgatási nap július 15-e volt. A forgatás befejeződött, ám egy Jászai és Kertész közt kitört konfliktus csak ekkor lángolt fel igazán. „Az utolsó napok felvételei közben baleset történt Jászai Marival. Szerepe szerint az országúton egy hintót kellett megállítania és a benne ülőknek kártyát vetnie. A jelenet végén, még mielőtt Jászai összeseperte volna a kártyákat, a kocsit elindult, sárhányója Jászait mellbe vágta s a színésznő bordatörést szenvedett.”²⁰ Jászai a balesetért Kertészt okolta. „Nem történt volna semmi baj, ha Kertész rendező nem indítja el korábban a parancsot: Indulni! Indulni!” – nyilatkozta.²¹ Kertész másképpen látta a helyzetet: „A kocsit elindult, Jászai Mari hátralépett, és a nedves fűben megcsúszva a szó szoros értelmében leült és hátradűlt, s az országút egy kiálló cölöpébe beleütötte a hátát. A baleset miatt énreám felelősség nem hárulhat.”²² A végig sértett színésznő válaszevele végképp elmérgesítette köztük a viszonyt. „Nem tisztelt Kertész úr, így nem szabad *lódítani* az igazságon! Tíz kolléga-tanu mondja önnek szemébe, hogy ön a kocsit előbb indította el a kellenél, mely engem másfél öltre elvetett és hozzávágott egy cölöphöz. [...] ...semmiféle »kertelést« Kertész úr, nem fogok eltűnni.”²³

¹⁹ Zolnai Béla: A *Bánk bán* filmen. In: Nyugat, 1915. május 1. p. 504.

²⁰ Jordáky Lajos: Az erdélyi némafilmgyártás története (1903–1930), p. 61. Jordáky Lajos (1913–1974) kolozsvári magyar szociológus, kritikus.

²¹ Újság, 1914. július 19.

²² Újság, 1914. július 21.

²³ Jászai Mari levelei, Budapest, 1944. Sajtó alá rendezte: Kozocsa Sándor p. 360.

Talán ennek az összetűzésnek is szerepe volt abban, hogy Kertész rövidesen távozott a kolozsvári stúdiótól. Pótlására Janovics egy volt évfolyamtársát, Garas Mártont és Korda Sándort (1893–1956), a London Films majdani megalapítóját szerződtette.

Az 1914. július 28-án kitört világháború véres pokla Kertészt is beszippantotta. Frontszolgálatra küldték, majd a hátszágban készített a Vöröskereszt részére dokumentumfilmet. Később, 1917-től a Phönix vállalatnál folytatta játékfilmjei forgatását. „A Phönix filmek külső képe, [...] a színészek megválogatása, [...] minden apró kis részlet, ami összefügg a filmrendezés sokoldalú és nehéz munkájával, az Kertész Mihály tudását, ötletét, szakavatott kezét dicséri” – írta Váczi Dezső.²⁴ Roppant termékeny alkotó volt. Magyarországon 1920-ig közel félszáz filmet készített. Filmelméleti írásainak a Mozihét és a Mozgófénykép Híradó adott helyet. A színészettel sem szakított. Így történhetett, hogy 1919 júliusában Kertész újra találkozhatott szegedi rajongóival. A Korzó mozi Művész Estjén Szép Ernő poétikus egyfelvonásosában, a *Májusban* lépett fel.

A kommün kitörése után „...nagyon sokan beálltak a sorba – olyanok is, akik a riasztó ideológiai balra át-ot kétkedéssel, sőt félelemmel fogadták [...] Közéjük tartozott Korda Sándor, pedig nem lehetett megvádolni kommunista szimpatizálással – s még inkább Kertész Mihály, aki harsány politikai propagandához is odaadta a nevét (a Jön az öcsém, a sokszor idézett agitka²⁵ is átvészelte az idők megpróbáltatásait). A Tanácsköztársaság tehát keblére ölelte mindkettőjüket, nevezettek azonban nem bizonyultak hálásnak. Kertész még a bukás előtt távozott (bár előzőleg még hozzákezdett Molnár *Liliomjának* átültetéséhez) [...]”²⁶. A távoztat Magyar Bálint (1910–1992) színháztörténész *A magyar némafilm története* című könyvében szintén szóvá tette. „A Tanácsköztársaság alatt az egyetlen feltűnést keltő távozás Kertész Mihályé volt” – írta. Okát többen abban látták, hogy az új rendszer államosította a filmgyárakat. Én azonban úgy vélem, az ok egykori évfolyamtársa, Incseli Szóts András brutális meggyilkolásában keresendő. Nem akart olyan rendszernek dolgozni, ahol a gyilkosok szabadon járnak.

Amerikai életrajzírói szerint Kertész Bécsbe ment filmet rendezni s egyúttal a gyártás minden fortélyát elsajátítani. Rövid ideig egy német cégnél, az UFA GmbH-nál dolgozott, majd a Sacha Films számára készített filmeket, köztük a *Szodoma és Gomorrát*. Ebben a filmben játszotta az Úr angyalát Várkonyi Mátyás, és egy kis szerepben látható volt Balázs Béla (1884–1949) író, filmesztéta is. Itt, a Sachánál alakította ki Kertész a német expresszionizmus hatását magán viselő, különleges vizuális stílusvilágát. Ez a látásmód meg a *Szodoma és Gomorra* sikere meghozta neki a világhírt. A tehetségekre éhes Hollywood felfigyelt rá és szerződéssel kínálta meg.

²⁴ Mozihét, 1917. 34. sz. Váczi Dezső (1890–1951) újságíró, filmdramaturg.

²⁵ politikai propaganda.

²⁶ Veress József: A magyar film története, Debrecen, Anno Kiadó, 2006. pp. 14–15.

Hosszas töprengés után 1926 nyarán lépett Amerika földjére. „A Warner Brother Stúdió szerződtette le még Európában” – írta Fülöp Ilona²⁷ 1953-ban. „Azóta is ott dolgozik. Soha más stúdióban nem csinált filmet és még kölcsön sem adták, mint ahogy a stúdiók legnagyobb rendezőiket soha nem adják kölcsön. Féltékenyen vigyáznak rá, mert tudják, hogy kitűnő filmet csinál s pénzügyileg is fontos, hogy ez a kitűnő film Kertész – Michael Curtiz – nevével csak a Warnerék stúdiójából kerüljön ki.”²⁸ A Michael Curtiz név munkaadó stúdiója védjegye lett. Amíg ott forgatott, évente legalább négy film került ki a keze alól. Kalandfilmek, látványos zenés és történelmi filmek, még két horrorfilm is. 1928-ban megrendezte a *Noé bárkáját*, melynek ígéretével korábban Hollywoodba csábították. A filmen két párhuzamos történet fut végig. Az egyik a bibliai özönvíz, a másik egy első világháborús románc. A felvételek egy évig tartottak. A forgatáson, a szereplőkön kívül tízezer statisztá vett részt, és az özönvíz filmre álmodását a filmtörténészek az addigi leglátványosabb jelenetnek tartották. Kertész keményen letette névjegyet az Álomvárosban. „Hollywoodon talán senki sem futott be olyan közsikla erejű góliátként, mint ő. Nem is lett népszerű, nem is lett jó és kedves ember... Roppant nekilendüléssel alkot, gyárt, rendez, formál, igazgat, kitalál és szervez, de mihelyt egyik munkájával végzett, jön a másik. [...] Mindegyik filmje egy-egy rendezői probléma új, tökéletesebb megoldása. Délvidéki képei új színt keresnek és találnak Griffith²⁹ után, sőt ellenére. [...] Attól fogva, hogy Warnerék számára forgatni kezdte a *Noé bárkája* filmet, sosem szünetelt. Sikerei között ott van a modern rendezés egyik költői remeke a *Casablanca*.”³⁰ A film elsőprő sikert aratott, s a három Oscar-díj egyikeként a rendezői Oscart is meghozta Kertésznek. 1943-ban tizenhat év tehetséges, igényes, stílust teremtő munkája beérett. Mi, innen, messziről, az idő távlatából, okkal gondolhatjuk, hogy elégedetten dőlhetett hátra. A díj átvétele után, *Az Ember* című lapban³¹ megjelent írása, azonban nem erről árulkodik. Tanulságos hosszabban idézni.

4. kép: *Az Ember*,
1943. október 23.

Kertész keményen letette névjegyet az Álomvárosban. „Hollywoodon talán senki sem futott be olyan közsikla erejű góliátként, mint ő. Nem is lett népszerű, nem is lett jó és kedves ember... Roppant nekilendüléssel alkot, gyárt, rendez, formál, igazgat, kitalál és szervez, de mihelyt egyik munkájával végzett, jön a másik. [...] Mindegyik filmje egy-egy rendezői probléma új, tökéletesebb megoldása. Délvidéki képei új színt keresnek és találnak Griffith²⁹ után, sőt ellenére. [...] Attól fogva, hogy Warnerék számára forgatni kezdte a *Noé bárkája* filmet, sosem szünetelt. Sikerei között ott van a modern rendezés egyik költői remeke a *Casablanca*.”³⁰ A film elsőprő sikert aratott, s a három Oscar-díj egyikeként a rendezői Oscart is meghozta Kertésznek. 1943-ban tizenhat év tehetséges, igényes, stílust teremtő munkája beérett. Mi, innen, messziről, az idő távlatából, okkal gondolhatjuk, hogy elégedetten dőlhetett hátra. A díj átvétele után, *Az Ember* című lapban³¹ megjelent írása, azonban nem erről árulkodik. Tanulságos hosszabban idézni.

„Aki otthon érdemeket szerzett, arról a sajtó évek múlva is megírta, hogy ő az, aki ilyen vagy olyan dicsőséget ért el. De Amerikában, mely a rohanó élet forgatagába sodor mindenkit, kevesen ismerik el a múltnak járó respektust. Itt nincs szentimentalizmus, és holnap elfelejtik azt, aki ma sikert aratott, mert ITT CSAK ANNAK JUT LIMELIGHT³² AKI A SIKERÉT ÁLLANDÓSÍTANI TUDJA, ami majdnem a lehetetlenséggel határos. [...] Amikor évek előtt Hollywoodba jöttem, és először vettem részt az Academy of Motion Picture Arts and Sciences bankettjén, ahol [...] kiadják az Oscar néven ismert kis aranyzobrokat, valaki bemutatott Fred Niblonak, aki történetesen az estély ünnepi szónoka volt. De Niblo nemcsak mint Master of Ceremonies szerzett népszerűséget, hanem kitűnt mint Hollywood egyik legkimagaslóbb rendezője is. [...] Megismerkedésünkör szószerint ezt mondtam neki: „Boldog vagyok, hogy kezet foghatok olyan nagy emberrel, mint Ön, aki a *Ben Hur*-t alkotta”. Ez a nagytehetségű ember ma nem dolgozik, nincs szerződése, és visszavonultan a farmjából él. [...] Mert itt a tegnap hőseit elfelejtik és eltemetik! [...]”

²⁷ Fülöp Ilona (1891–1953) író.

²⁸ Szabadság, 1953. május 9. Süt a Nap. A lap Clevelandben jelent meg.

²⁹ D. W. Griffith (1875–1948) amerikai filmrendező, forgatókönyvíró, színész, producer.

³⁰ Amerikai Népszava, 1950. június 12. Gáspár Géza: Kertész Mihály.

³¹ *Az Ember*, New Yorkban 1926 és 1965 között megjelenő magyar újság.

³² rivaldafény.

A hollywoodi filmrendező sorsa majdnem olyan, mint egy hadvezéré, akinek a tegnapi sikereit elfelejtik, ha nincs szerencséje ma is győzni... [...] Minden rendező itt nehezen verekszi ki a sikerét, és csak nehezen tudja megtartani az elért ranglétrát, mert – IT’S TOUGH TO BE ON THE TOP!”³³ Azaz nehéz fenn lenni!

5. kép: Forrás: Vasváry-gyűjtemény,
Somogyi-könyvtár, Szeged

Neki sikerült. Annak ellenére is, hogy a negyvenes évek végén anyagi vitába keveredett a Warner Brothers Stúdióval. A film felől figyelme ekkor a televízió felé fordult. „Meg vagyok ijedve, ugyanis most New Yorkban úgy nyilatkoztak a lapoknak, hogy óriási lehetőséget lát a televízióban” – írta a korábban már idézett Gáspár Géza. „Meg akarja tanulni és szeretne ezen a téren működni, mert szerinte a távolbalátás a jövő. S amennyire őt ismerjük, csakugyan képes is arra, hogy túl a hatvanon

odadobja csúcspozícióját és beáll megtanulni az új művészetet.”³⁴

A régi szerelem azonban győzött. S bár Kertész szakított a Warner Brothers Stúdióval, a filmezést folytatta – szabadúszóként. Fiatalos lendülettel még az új műfajba is belekóstolt. 1958-ban *King Creole* címmel Elvis Presleyvel forgatott musicalfilmet. Életműve példátlanul gazdag volt. Hollywood mintegy száz filmet köszönhet **Kertész Mihálynak**, vagy ahogy ott ismerték, **Michael Curtiznek**. Utolsó filmjét halála előtt fél évvel forgatta. Azután a rendező, aki minden akadályt legyőzve feljutott a csúcsra, a rákkal szemben alulmaradt. 1962. április 10-én hunyt el, az angyalok városában, Los Angelesben.

Másik világhírű hazánkfia, **Lugosi Béla** is eljutott a szegedi deszkákról a hollywoodi stúdióba, a magyar mozivászonról az amerikai mozivászonra. Róla azonban majd legközelebb mesélek.

³³ Az Ember, 1943. október 23. Kertész Mihály: Tough to be on the top, a kiemelések Kertésztől.

³⁴ Amerikai Magyar Népszava, 1950. június 12. Gáspár Géza: Kertész Mihály.